

МАРТИНЮК М. А.
Житомирський національний агроекологічний університет,
РАТОШНЮК Т. М.
Інститут сільського господарства Полісся НААН України

СТАН ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ КАРТОПЛЯРСТВА НА ЖИТОМИРЩИНІ

Здійснено аналіз сучасного стану картоплярства в Житомирській області, висвітлено наявні проблеми галузі, проаналізовано показники економічної ефективності вирощування культури та наведено шляхи підвищення економічної ефективності вирощування картоплі в господарствах різних форм власності.

Ключові слова: картоплярство, економічна ефективність, урожайність, рентабельність, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

MARTUNYUK M. A.
Zhytomyr National Agroecological University
RATOSHNYUK T. M.
Polissia Institute of Agriculture of NAAS

STATUS AND TRENDS OF ECONOMIC IMPROVEMENT EFFICIENCY POTATO IN ZHYTOMYR REGION

Potatoes in agriculture is a leader among the crops and used as a universal culture of food for humans, animals, birds and as raw material for processing into starch, alcohol. The aim is to study the current state of Potato in Zhytomyr region, coverage of the industry and ways to improve the economic efficiency of potato production in farms of different ownership. Effective potato industry development is possible only by increasing production and improving the quality of output, and accordingly higher prices while reducing labour costs and material resources per unit of output. The main components of the success of the industry include: the use of high quality seeds, these progressive methods of farming, efficient use of fertilizers and remedies.

Keyword: potato, economic efficiency, productivity, profitability, farms.

Вступ

Картопля в землеробстві займає провідне місце серед сільськогосподарських рослин і використовується як універсальна культура для харчування людей, тварин, птиці та як сировина для переробки на крохмаль, спирт.

Продовольча цінність бульб визначається високими смаковими якістьями та багатим біохімічним складом. Вони містять 14–22% крохмалю, 1,5–3,0% білків, 0,8–1,0% клітковини. Крохмаль і білок легко засвоюються організмом, мають високу біологічну цінність. Крім того, бульби багаті на вітаміни С, В, РР, каротиноїди та містять пектинові речовини, які виводять з організму отруйні речовини, радіонукліди, що покращує обмін речовин [7, с. 93–94]. При переробці 1 т картоплі зі вмістом крохмалю 17,6% можна одержати 112 л етилового спирту, 55 кг рідкої вуглекислоти, 0,3 л сивушного масла і 1500 л барди.

У середньому кожен мешканець України щорічно споживає 110–140 кг картоплі, яка після хліба посідає друге місце на нашому столі. За виробництвом картоплі Україна поступається лише Білорусі, Нідерландам та Польщі. З агротехнічної точки зору картопля – один з найкращих попередників для інших сільськогосподарських культур.

Експериментальна частина

Питаннями економічної ефективності розвитку рослинництва в цілому та галузі картоплярства зокрема присвячені роботи В.Г. Андрійчука, Ю.С. Коваленка, І.В. Скиданюка, А.А. Бондарчука, В.І. Бойка, А.О. Алексеева, П.Т. Саблука та ін. Однак проблеми формування собівартості, прибутку, рентабельності та інших показників ефективності виробництва картоплі під впливом різноманітних чинників, а також забезпечення їх підвищення в сучасних умовах трансформації економіки вивчені недостатньо.

Метою роботи є дослідження сучасного стану картоплярства в Житомирській області, висвітлення проблем галузі та шляхів підвищення економічної ефективності вирощування картоплі в господарствах різних форм власності.

Картопля в Україні – продукт повсякденного споживання переважної більшості населення. За об'ємами виробництва картоплі наша країна займає четверте місце в світі. Вирощування 16–18 млн тонн бульб в рік при існуючій структурі споживання цілком достатнє для забезпечення внутрішнього попиту. Основні складові успішної роботи галузі картоплярства включають у себе використання високоякісного насіння, прогресивних прийомів агротехніки, ефективного застосування добрив і засобів захисту.

Дані таблиці 1 свідчать, що галузь картоплярства в Житомирській області зазнала відчутних змін. Відмічена стійка закономірність до зменшення посівних площ під картоплею. Так, у 2015 році в усіх категоріях господарств картопля вирощувалася на площі 58,7 тис. га, що на 2,9 тис. га менше порівняно з

2005 роком. В господарствах населення цей показник зменшився на 8,3%, а у сільськогосподарських підприємствах – збільшився майже в три рази (на 275%) [4].

Таблиця 1

Динаміка вирощування картоплі в Житомирській області

Показник	Роки					2015 до 2005, %
	1990	2005	2013	2014	2015	
Всі категорії господарств						
Площа, тис. га	92,7	61,6	61,3	59,9	58,7	95,3
Валовий збір, тис. т	1020,8	1110,7	1331,0	1304,0	1176,8	106,0
Урожайність, ц/га	110,0	180,0	217,1	217,6	200,6	111,4
Сільськогосподарські підприємства						
Площа, тис. га	45,7	1,2	3,8	3,7	3,3	275,0
Валовий збір, тис. т	467,6	18,7	88,8	85,0	46,6	249,2
Урожайність, ц/га	102,0	155,0	233,5	226,5	142,8	92,1
Господарства населення						
Площа, тис. га	47,0	60,4	57,5	56,2	55,4	91,7
Валовий збір, тис. т	553,2	1092,1	1242,2	1219,0	1130,2	103,5
Урожайність, ц/га	117,7	181,0	216,0	217,0	204,0	112,7

* за даними Головного управління статистики в Житомирській області

Аналогічна ситуація склалася і з валовим збором вирощеної продукції, який за десять років збільшився на 6% з 1110,7 тис. т до 1176,8 тис. т за всіма категоріями господарств регіону. Хоча у 2013 і 2014 роках цей показник був на рівні 1331–1304 тис. т. Господарства населення зібрали в 2015 році 1130,2 тис. т картоплі з урожайністю культури 204,0 ц/га, що на 38,1 тис. т більше порівняно з 2005 роком, при врожайності культури 181, ц/га. В сільськогосподарських підприємствах виробництво картоплі за досліджуваний період збільшилося майже в 2,5 разу, але урожайність культури зменшилася на 7,9%.

Найбільш вдалим для вирощування картоплі за всіма категоріями господарств виявилися 2013 та 2014 роки, погодно-кліматичні умови яких дали можливість зібрати гарний урожай культури при середній урожайності 217 ц/га.

Низька купівельна спроможність населення, високі ціни на добрива та засоби захисту призводять до скорочення площ під культурою. Перехід виробництва картоплі у господарства населення супроводжується зниженням рівня механізації вирощування, погіршенням захисту рослин від шкідників і хвороб, порушенням системи сортооновлення та сортообміну, зменшенням валових зборів, зростанням собівартості і, як наслідок, призводить до низької ефективності вирощування картоплі [2].

Галузь має важливий соціальний аспект, в основі якого лежить попит, пропозиція та ціна. Проте, за дослідженнями багатьох учених, картоплярство як і більшість галузей АПК має низку гострих проблем. Пропозиція картоплі в області визначається, в основному, дрібнотоварним виробництвом господарств населення. Частка імпорту та експорту залишається незначною, і в найближчій перспективі особливих змін у цьому відношенні не передбачається.

Особливістю сучасного ринку цієї культури є зменшення його місткості внаслідок зниження купівельної спроможності населення, яке змушене займатися самозабезпеченням продукцією, що зумовлює роздроблення садивних площ картоплі, призводячи до розпорошування ресурсів, зростання витрат виробництва, порушення технології вирощування, руйнації системи насінництва та заготівельних організацій картоплі. Сільськогосподарські підприємства практично припинили вирощування картоплі, а спеціалізовані райони з її виробництва, в тому числі насінневої, змінили напрям своєї діяльності. Стабільно діяла система елітного і репродукційного насінництва не тільки для власних потреб, а й для інших областей України.

З іншого боку простежується тенденція поступового зміцнення роботи в галузі сільськогосподарських підприємств, в яких іде збільшення площ посадки, підвищення урожайності картоплі і, як результат, збільшення її валових зборів. Сільськогосподарські підприємства мають змогу застосовувати високопродуктивну техніку, сучасні технології, якісне насіння та використовувати наукові розробки [5].

Нагальними проблемами сьогодення в розвитку картоплярської галузі є [6]:

- незначна кількість спеціалізованих господарств по вирощуванню картоплі, 94% площ сконцентровано в господарствах населення;
- недостатня кількість спеціалізованих насінницьких господарств по вирощуванню високо репродукційного посадкового матеріалу, недостатній рівень сортозаміни та сортооновлення;

- низький рівень сортооновлення та сортозаміни картоплі в господарствах населення;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення галузі, недотримання технологій вирощування в господарствах населення.
- низький рівень облаштування належної інфраструктури аграрного ринку щодо заготівлі і реалізації картоплі.

Це зумовлює необхідність дослідження економічної ефективності виробництва картоплі у сучасних умовах та обґрунтування напрямів її підвищення. Ефективність виробництва, як економічна категорія, відображає дію об'єктивних економічних законів, що виявляється в результаті виробництва. Вона показує кінцевий результат від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень. Підвищення економічної ефективності галузі є першочерговим завданням аграрного сектора економіки. Для його розв'язання важливо виявити хоча б основні чинники формування ефективності.

Економічна ефективність передбачає досягнення максимального ефекту від фінансово-господарської діяльності підприємств при мінімальних витратах ресурсів, відображає вплив сукупності чинників, що формують її рівень і зумовлюють тенденції розвитку галузі. Система показників економічної ефективності виробництва картоплі формується під впливом даних про урожайність, валове виробництво продукції, собівартість, ціну, прибуток і рівень рентабельності виробництва, продуктивності праці й трудомісткості [1].

Важливими показниками економічної ефективності вирощування картоплі є її собівартість та рівень рентабельності виробництва [3]. Собівартість – грошовий вираз витрат, понесених на виробництво і реалізацію продукції, основа для раціонального розміщення та спеціалізації виробництва. Протягом останніх років через підвищення цін на засоби виробництва, паливе, засоби захисту значно підвищилась і собівартість вирощування картоплі. У 2015 р. собівартість 1 ц картоплі в сільськогосподарських підприємствах області становила 236,87 грн., що на 185% більше, ніж у 2013 році (128,18 грн) (табл. 2).

Таблиця 2

**Економічна ефективність виробництва картоплі сільськогосподарськими підприємствами
Житомирської області**

Показники	2013	2014	2015
Виробнича собівартість, тис. грн.	48088,1	49251,9	44707,0
Повна собівартість, тис. грн.	57845,7	57596,6	51134,6
Чистий дохід, тис. грн.	86771,8	86881,2	57307,3
Прибуток, тис. грн.	26926,1	29284,6	6172,7
Повна собівартість 1 ц, грн.	128,18	127,06	236,87
Ціна реалізації, грн.	192,28	191,67	265,47
Рівень рентабельності, %	50,0	50,8	12,1

* за даними Головного управління статистики в Житомирській області

Ефективність вирощування картоплі значною мірою визначається ціною її реалізації. З даних табл. видно, що ціна реалізації картоплі, як і її собівартість, протягом останніх років також зростала. У 2015 році ціна реалізації 1 ц картоплі складала 265,47 грн, що на 138 % більше порівняно з 2013–2014 рр.

Порівнюючи показники вирощування картоплі в 2013–2014 рр., ми бачимо, що вони знаходяться на однаковому рівні, а в 2015 році – разом зі спадом валового виробництва і урожайності культури відмічається значне зменшення прибутку (з 26926,1 тис. грн в 2013 р. до 6172,7 тис. грн в 2015 р.), що в свою чергу вплинуло на низький рівень рентабельності виробництва культури – 12,1% в 2015 році проти 50,0% в 2013 році. Причиною цього були несприятливі погодно-кліматичні умови 2015 року, коли за вегетаційний період не випало достатньої кількості опадів, яка припадала на основні фази формування й розвитку рослин.

Вище наведені розрахунки свідчать, що в цілому по області основний показник економічної ефективності вирощування картоплі – прибуток – зменшувався за рахунок збільшення рівня собівартості швидшими темпами, ніж середні реалізаційні ціни.

Висновки

Отже, економічно ефективний розвиток галузі картоплярства можливий лише при збільшенні виробництва і підвищенні якості виробленої продукції, а відповідно й більшої ціни при одночасному зменшенні витрат праці і матеріальних засобів на одиницю продукції. Цього можна досягти при виконанні таких основних заходів: поліпшення використання землі, зокрема дотримання сівозмін та підвищення її родючості; концентрації площ вирощування та впровадження комплексної механізації виробництва на основі інтенсивних і ресурсозберігаючих технологій вирощування; поліпшення насінництва в цілому, в тому числі за рахунок використання насіння високоврожайних сортів вітчизняної та іноземної селекції, підвищення якості і збереження продукції; застосування прогресивних форм організації й оплати праці; створення потужностей щодо зберігання картоплі та заготівельно-переробної сфери – агропромислова

інтеграція і кооперація у виробництві картоплі. Все це досягається за умов оптимізації витрат ресурсів на основі нормативного управління по всьому технологічному ланцюгу вирощування картоплі.

Створення обслуговуючих кооперативів як альтернативних структур обслуговування ринку картоплі, дозволить власникам особистих селянських господарств на основі застосування сучасних маркетингових методів та технологій формування попиту та стимулювання збуту, бути рівноправними учасниками ринку. Як соціальні організації з економічним змістом сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи повинні стати партнерами держави в реалізації завдань досягнення соціальної справедливості, перерозподілу доходів, гарантування продовольчої безпеки і зайнятості сільського населення.

Література

1. Березін О.В. Ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва / О.В. Березін // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 26 – 30.
2. Білан Ю.Б. Ефективність виробництва картоплі / Ю.Б. Білан // Економіка АПК. – 2001. – № 2. – С. 106 – 109.
3. Демченко Р. Ринок картоплі / Р. Демченко // Пропозиція. – 2009. – № 2. – С. 36–154.
4. Житомирщина у цифрах : статистичний збірник / Головне управління статистики у Житомирській області. – Житомир, 2015.
5. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року. – Житомир : «Рута», 304 с. – С. 174–176.
6. Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016–2020 роки. – Житомир, 2016. – 51 с.
7. Технології та технологічні проекти вирощування основних сільськогосподарських культур : навч. посібник / О.Ф. Смаглій, О.А. Дереча, П.О. Рябчук та ін. – Житомир : Видавництво «Державний вищий навчальний заклад «Державний агроєкологічний університет», 2007. – С. 93–94.

Надійшла 13.08.2016; рецензент: д. с. н. Ткачук В. І.